

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

ШИШКІНА ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 368.914(477)(043.3)

**УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ПЕНСІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.07 – Демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі трудових ресурсів і підприємництва Національного університету водного господарства та природокористування Міністерства освіти і науки України, м. Рівне.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Міщук Галина Юріївна,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
докторант кафедри управління персоналом та економіки праці

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Курило Ірина Олексіївна,
Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, м. Київ
завідувач відділу досліджень демографічних процесів та демографічної політики

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
Шаповал Микола Сергійович,
Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України і НАН України, м. Київ
заступник директора з наукової роботи

Захист відбудеться «05» листопада 2014 р. о 16⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.03 Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана за адресою: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська, 49-г, ауд. 601.

Автореферат розісланий «02» жовтня 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, професор

О.С. Федонін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні є необхідним у зв'язку з наявними демографічними тенденціями, що на тлі нестабільності економічного розвитку посилюють проблемні питання соціальної підтримки населення. Проте до цього часу організація трансформаційних процесів у суспільних відносинах, до яких відноситься і пенсійна реформа, вимагає ретельного обґрунтування. З новітнього досвіду масштабних соціальних перетворень видно, що навіть у країнах з високим рівнем життя недостатньо обґрунтовані реформи можуть стати джерелом соціальної напруженості з небезпечними наслідками. Теоретичні засади вибору «ідеальної» пенсійної системи є відомими. Натомість, удосконалення та відповідного наукового обґрунтування потребує організаційно-економічне забезпечення перехідного процесу пенсійного реформування з урахуванням інтересів різних вікових груп населення.

Практичним проблемам удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення та змін у сфері соціально-трудова відносин присвячені праці відомих українських і зарубіжних вчених. Значний внесок у дослідження цієї проблематики здійснили такі вітчизняні вчені-економісти, як В. Бессараб, О. Гаряча, І. Гнибіденко, А. Гриненко, Б. Зайчук, Т. Кір'ян, О. Коваль, А. Колот, Ю. Куліков, І. Курило, Е. Лібанова, Н. Луговенко, Б. Надточій, В. Новіков, М. Папієв, В. Парнюк, В. Петюх, М. Ріппа, Д. Сандлер, І. Сирота, Л. Ткаченко, М. Шаповал, В. Яценко, а також зарубіжні □ М. Вінер, В. Гутнік, Г. Мактаггарт, Т. Нестеренко, Ю. Овсієнко, В. Роїк, Г. Хендрикс та Е. Юрзіца.

Результати наукових розробок свідчать про визнану необхідність реформування пенсійної системи. Однак увага науковців, які розглядають проблеми пенсійного забезпечення в основному зосереджена на вивчені причин, що призвели до пенсійної кризи, на виборі ефективної моделі нової системи, дослідженні економічних передумов її запровадження та світового досвіду функціонування. При цьому недостатньо вивченою залишається проблема організаційно-економічного забезпечення переходу до нової пенсійної системи. Отже, науково-методичні засади удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні потребують подальшого обґрунтування та розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Дисертація підготовлена за авторськими розробками здобувача, напрацьованими під час виконання планів наукових досліджень кафедри трудових ресурсів і підприємництва Національного університету водного господарства та природокористування за темою державної програми наукових досліджень «Механізми конкуренції і сталого розвитку соціально-економічної системи в контексті євроінтеграції» (№ держ. реєстрації 0106U010492). Роль автора полягає в обґрунтуванні перехідного процесу від однорівневого до дворівневого загальнообов'язкового пенсійного страхування шляхом структурного розподілу внесків на пенсійне забезпечення.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексне обґрунтування на теоретичному, методичному і прикладному рівнях напрямів

удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні.

Відповідно до зазначеної мети поставлено та вирішено наступні *завдання*:

- конкретизовано поняття «пенсія за віком» у зв'язку з трансформацією пенсійної системи;
- обґрунтовано схему процесу удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні;
- узагальнено основні характеристики пенсійних моделей країн світу з метою обґрунтованого вибору оптимальної для України моделі пенсійного забезпечення;
- вдосконалено методичні засади визначення розміру пенсії за віком відповідно до визначених функцій рівнів пенсійної системи;
- надано аналітичну оцінку демографічним та економічним передумовам удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні;
- удосконалено науково-методичні підходи до визначення вікового пенсійного цензу і умови його застосування в Україні;
- обґрунтовано структурний розподіл внесків на загальнообов'язкове пенсійне забезпечення на основі оптимальної моделі пенсійної системи;
- визначено організаційно-економічні засади забезпечення стійкості загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування.

Об'єктом дослідження є процеси удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні.

Методи дослідження. Теоретичну і методичну основу дисертаційної роботи становлять наукові положення сучасної економічної теорії, праці вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячені проблемам розвитку систем пенсійного забезпечення. В роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема структурно-логічний – для дослідження еволюції розвитку системи пенсійного забезпечення; загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція) – для визначення сутності пенсійного забезпечення та узагальнення світового досвіду розвитку систем пенсійного забезпечення; методи статистичного аналізу – для оцінки демоекономічних передумов запровадження накопичувальної складової пенсійної системи; економіко-математичні методи і моделі – для обґрунтування параметрів системи пенсійного забезпечення на перехідний період до накопичувального рівня та побудови оптимальної структури інвестиційного портфеля Накопичувального фонду і графічний – для наочного подання теоретичних і практичних результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико-методичних засад удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення та розробці рекомендацій щодо обґрунтування перехідного періоду до дворівневої пенсійної системи із врахуванням інтересів різних вікових контингентів населення. Основні результати, що відображають наукову новизну дослідження, полягають у такому:

вперше:

- обґрунтовано схему перехідного процесу запровадження накопичувального

пенсійного страхування на основі структурного розподілу внесків до солідарного та накопичувального рівнів пенсійної системи, що дає змогу забезпечити інтереси різних вікових груп населення з урахуванням тривалості страхового стажу і здійснених внесків до солідарного рівня пенсійної системи;

удосконалено:

□ структурну модель загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні, сутність якої полягає в обґрунтуванні співвідношення загальнообов'язкових рівнів через поєднання функцій соціального захисту пенсіонерів та мотиваційної функції щодо зайнятого населення; це, на відміну від існуючих підходів, дозволяє досягти оптимальних за міжнародними стандартами розмірів пенсійних накопичень на рівні не менше 60 % втрачених заробітків з формуванням стійких мотивів легальної зайнятості (накопичувальний рівень), гарантуючи при цьому дотримання базових державних соціальних гарантій (солідарний рівень);

□ концептуальні засади удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні на основі розробленої схеми перехідного процесу, що дає змогу визначити часові (пенсійний вік та тривалість перехідного періоду) й економічні (структура внесків на період трансформації для різних вікових контингентів працездатного населення; забезпечення стійкості загальнообов'язкового накопичувального страхування) параметри пенсійної моделі та є основою обґрунтування відповідних змін;

□ інструментарій розрахунку розміру пенсії з солідарного рівня, що базується на застосуванні диференційованої величини оцінки одного року страхового стажу залежно від розміру заробітної плати застрахованої особи. На відміну від існуючого, він враховує функціональні особливості першого рівня пенсійної системи – забезпечення рівня життя пенсіонерів не нижче соціальних стандартів;

□ науково-методичний підхід щодо визначення пенсійного вікового цензу на основі ймовірності дожиття до пенсійного віку, що полягає у перенесенні межі пенсійного віку, яка застосовується у розвинених країнах зі схожим характером демовіттворення, на ймовірнісну функцію дожиття в Україні. Використання методу дає змогу обґрунтовано визначити верхню межу працездатності, а відтак може слугувати науковою основою відповідних змін пенсійного законодавства;

□ організаційно-економічні засади забезпечення стійкості загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування на основі економіко-математичного обґрунтування структури інвестиційного портфеля Накопичувального фонду, що дає змогу запобігти ризикам знецінення пенсійних активів;

дістали подальшого розвитку:

□ тлумачення поняття «пенсія за віком», що ґрунтується на визначенні його сутності як різновиду регулярного грошового доходу, отриманого особою по досягненні пенсійного віку, мінімальний розмір якого гарантується державою. На відміну від існуючого трактування «пенсії» як регулярної грошової виплати, в цьому визначенні розкривається мотиваційна функція пенсійного забезпечення;

□ статистичні методи оцінювання фінансової спроможності солідарного рівня пенсійного забезпечення з використанням показників діяльності Пенсійного

фонду і рівня життя пенсіонерів, зокрема на основі розрахунків параметрів кривої Лоренца та інтегрального підходу до визначення диференціації пенсій, що на відміну від існуючих, дозволяє охарактеризувати ефективність розподілу пенсійних видатків та розшарування пенсіонерів за рівнем доходів без використання спеціальних досліджень.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та обґрунтуванні структурного розподілу внесків на загальнообов'язкове пенсійне забезпечення та методу визначення пенсійного вікового цензу, що можуть слугувати основою формування відповідної частини трудового законодавства та нормативних актів у сфері пенсійного забезпечення.

Науково-методичні засади, висновки та рекомендації, викладені в дисертації, а саме визначення структури внесків між рівнями загальнообов'язкового пенсійного забезпечення апробовано Головним управлінням Пенсійного фонду України в Рівненській області для аналізу надходження коштів від платників до солідарного рівня пенсійної системи та передумов запровадження накопичувального рівня (довідка № 1924/01 від 28.03.2014 р.); метод визначення пенсійного вікового цензу та розподіл внесків між солідарним та накопичувальним рівнями пенсійного забезпечення включені до пропозицій Рівненського обласного комітету з економічних реформ щодо змін до пенсійного законодавства (довідка № 01/1-1119 від 13.04.2011 р.); структурний розподіл внесків на загальнообов'язкове пенсійне забезпечення рішенням Ради територіального відділення Всеукраїнської громадської організації «Асоціації платників податків України» направлені у складі пакету пропозицій до Міністерства соціальної політики України (довідка № 07-25 від 11.04.2014 р.); порівняльний аналіз моделей пенсійних систем країн світу, метод дослідження диференціації пенсій використовуються в навчальному процесі в Національному університеті водного господарства та природокористування при викладанні дисциплін «Пенсійне забезпечення», «Управління трудовим потенціалом», «Ринкова інфраструктура» (довідка № 001-713 від 10.04.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібним науковим дослідженням, у якому викладено авторські розробки щодо трансформації загальнообов'язкового пенсійного забезпечення. Наукові положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки, зроблені автором у дисертації, апробовані та отримали позитивне схвалення на 10 Міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми управління людськими ресурсами та маркетингу в контексті стратегії розвитку України» (м. Донецьк, 2007 р.), «Соціально-економічна політика та розвиток регіонів в умовах переходу до постіндустріального суспільства» (м. Дніпропетровськ, 2008 р.), «Проблеми і механізми відтворення ресурсного потенціалу України в контексті євроінтеграції» (м. Рівне, 2008 р., 2010 р.), «Людський розвиток в Україні: регіональні аспекти, сучасні проблеми, пріоритетні напрямки» (м. Івано-Франківськ, 2008 р.), «Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах міжнародної інтеграції» (м. Одеса, 2008 р.), «Соціально-трудова відносина: теорія та практика» (м. Київ, 2010 р.), «Соціально-економічні та демографічні

наслідки системної кризи в Україні та шляхи її подолання» (м. Київ, 2010 р.), «Перспективні інновації в науці, освіті, виробництві та транспорті» (інтернет-конференція, 2013 р.), «Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в умовах трансформації економіки» (м. Рівне, 2014 р.); 2 Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Соціально-економічні та демографічні проблеми збереження і розвитку трудового потенціалу регіонів» (м. Тернопіль, 2009 р.), «Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в умовах трансформації економіки» (м. Рівне, 2010 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 16 наукових праць, загальним обсягом 5,6 друк. арк., з них 12 статей у наукових фахових виданнях, 1 – у зарубіжному виданні, 3 – в інших виданнях.

Структура й обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст дисертації викладено на 164 сторінках, що містять 42 рисунки на 17 сторінках, 35 таблиць на 19 сторінках, 3 додатки на 9 сторінках. Список використаних джерел складає 173 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано мету, об'єкт, предмет і завдання дослідження, визначено наукову новизну та практичну значущість одержаних результатів.

У розділі 1 «Теоретико-методичні основи удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні» розкрито сутність і генезис пенсійного забезпечення, узагальнено зарубіжний досвід функціонування пенсійних систем, визначено основні характеристики солідарного й накопичувального пенсійного забезпечення та сформульовано теоретичну концепцію удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні.

Обґрунтовано основні етапи процесу удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення, до яких належать: дослідження недоліків пенсійної системи та використання зарубіжного досвіду; вибір оптимальної моделі пенсійного забезпечення та обґрунтування параметрів пенсійної системи.

В Україні, де за основу реформи взято досвід зарубіжних країн, більшість змін стосуються першого і третього напрямів, а саме вибору моделі та зміни пенсійного віку. При цьому науковою основою змін пенсійної системи є визначення оптимальної структури моделі пенсійного забезпечення та організація переходу до неї з врахуванням інтересів різних вікових груп працездатного населення. Найважливішими науково-практичними проблемами залишаються: забезпечення соціальної справедливості реформи, зокрема, врахування здійснених внесків і вікових характеристик населення, яке братиме участь в накопичувальній системі, а також гарантування збереження здійснених внесків.

Автором визначено схему процесу удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення, що складається з часових та економічних параметрів нової моделі пенсійної системи, а саме: обґрунтування пенсійного віку, визначення

тривалості трансформаційного періоду, структурний розподіл внесків між солідарним і накопичувальним рівнями та обґрунтування стійкості загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування (рис. 1).

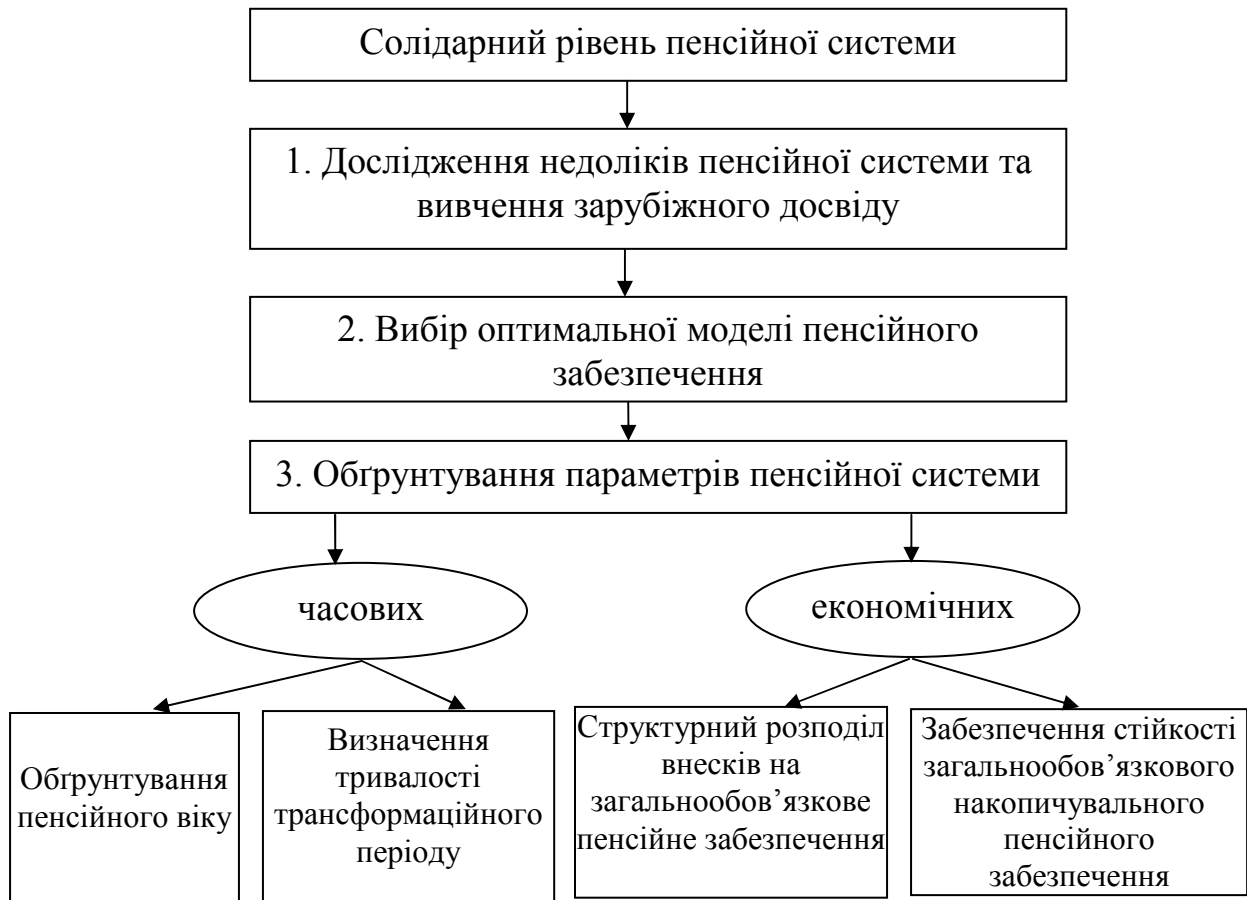

Рис. 1. Схема процесу удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення

Джерело: розроблено автором

На основі узагальнення досвіду функціонування пенсійних систем світу автор дійшов висновку, що більш ефективними та стійкими до соціально-економічних ризиків є пенсійні моделі, які поєднують солідарну та накопичувальну складову. Функції першого рівня пенсійної системи зводяться до гарантування доходу пенсіонерам на рівні соціальних стандартів, що забезпечується через систему перерозподілу коштів за принципом солідарності поколінь. Роль другого рівня полягає у мотивації зайнятих осіб відраховувати більше внесків на індивідуальні накопичувальні рахунки.

Таким чином, дворівневі пенсійні моделі, засновані на різноманітності принципів, дають змогу мінімізувати недоліки та максимізувати переваги кожного з них, що забезпечує достойний рівень життя пенсіонерам.

На думку автора оптимальним є співвідношення між рівнями пенсійної системи України, що формуватиме пенсію в розмірі не нижче коефіцієнта заміщення 60% (за досвідом зарубіжних країн зі стійкими пенсійними системами). У випадку заощадження на індивідуальному накопичувальному рахунку меншої суми різницю покриватиме солідарне пенсійне забезпечення, але не вище коефіцієнта

заміщення 40 %, що гарантуватиме дотримання соціальних стандартів (табл. 1).

Таблиця 1

Розмір пенсії з солідарного та накопичувального рівнів загальнообов'язкової пенсійної системи

(% заробітної плати)

Розмір пенсії, % заробітної плати (коефіцієнт заміщення, Кзам) в тому числі:	розмір заощаджень на індивідуальному накопичувальному рахунку:			
	Кзам \geq 60	40 \leq Кзам \leq 60	Кзам \leq 40	Кзам=0
з солідарного рівня	Кзам=0	Кзам=0	Кзам=40-КН*	Кзам=40
з накопичувального рівня	Кзам \geq 60	40 \leq Кзам \leq 60	Кзам \leq 40	Кзам=0

Джерело: розроблено автором

Примітки:

*- кошти, заощаджені на індивідуальному накопичувальному рахунку

З метою досягнення коефіцієнта заміщення на рівні 40 % із солідарної складової пенсійного забезпечення автор пропонує регулювати величину оцінки одного року страхового стажу залежно від розміру заробітної плати (табл. 2). Це дає змогу зменшити навантаження на видаткову частину Пенсійного фонду за рахунок звільнення солідарної пенсійної системи від невластивих функцій, які вона виконує на даний час та забезпечити достойний рівень життя пенсіонерів і гарантувати високий розмір пенсії для осіб, які отримують їх за спеціальними законами.

Таблиця 2

Величина оцінки одного року страхового стажу
залежно від розміру заробітної плати

Коефіцієнт заробітної плати	Величина оцінки одного року страхового стажу, %	Коефіцієнт страхового стажу	Розмір пенсії з солідарного пенсійного забезпечення, % заробітної плати
<i>Особи, які одержували заробітну плату, нижчу за середньомісячну в Україні</i>			
0,5 – 1,0	2,000	0,800	40
<i>Особи, які одержували заробітну плату, що дорівнює середньомісячній в Україні</i>			
1,0	1,000	0,400	40
<i>Особи, які одержували заробітну плату, вищу за середньомісячну в Україні</i>			
1,0 – 2,0	0,500	0,200	40
2,0 – 3,0	0,333	0,133	40
3,0 – 4,0	0,250	0,100	40
4,0 – 5,0	0,200	0,080	40
5,0 – 6,0	0,167	0,067	40
6,0 – 7,0	0,143	0,057	40
7,0 – 8,0	0,125	0,050	40
8,0 – 9,0	0,111	0,044	40
9,0 – 10,0	0,100	0,040	40

Джерело: розроблено автором

В умовах впровадження накопичувальної пенсійної системи автор за доцільне вбачає більш чітко сформулювати поняття «пенсія за віком», розуміючи під ним не

регулярну грошову виплату, а різновид регулярного грошового *доходу*, який особа отримує після досягнення пенсійного віку, розмір якого не повинен бути меншим мінімального рівня, гарантованого державою. В змістовному сенсі цієї дефініції відображено мотиваційну функцію накопичувального рівня пенсійного забезпечення шляхом визначення пенсії через доход (на відміну від сучасного змісту, де пенсія визначається як виплата).

Важливим етапом в реформуванні пенсійної системи є перехідний, наукове обґрунтування якого сприятиме формуванню цілісності та ефективності всієї системи. Автор вважає, що необхідними умовами удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в перехідний період мають бути: визначення ставки відрахування на індивідуальний накопичувальний рахунок та виконання повною мірою зобов'язань перед пенсіонерами, яких не стосуватимуться зміни пенсійної системи. Для зайнятого населення, яке буде здійснювати накопичення в період реформи, необхідно врахувати зроблені внески до солідарного рівня залежно від страхового стажу. При цьому за рахунок внесків до солідарної системи можливим буде виконання зобов'язань перед пенсіонерами та працездатними особами, які не братимуть участі в накопичувальному пенсійному страхуванні.

У розділі 2 «Аналіз стану загальнообов'язкового пенсійного забезпечення та визначення передумов запровадження накопичувального рівня пенсійної системи в Україні» досліджено демографічні, соціальні та економічні ризики, а також визначено передумови запровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення.

Основними демографічними викликами нестабільності пенсійної системи України є значне навантаження на працездатне населення, а саме у 2012 році на 1000 осіб працездатного віку припадало 576 непрацездатних осіб, в тому числі – 334 осіб пенсійного віку (рис. 2). Співвідношення між платниками податків і пенсіонерами в два рази перевищило вище зазначений показник і у 2012 році становило 1000:680.

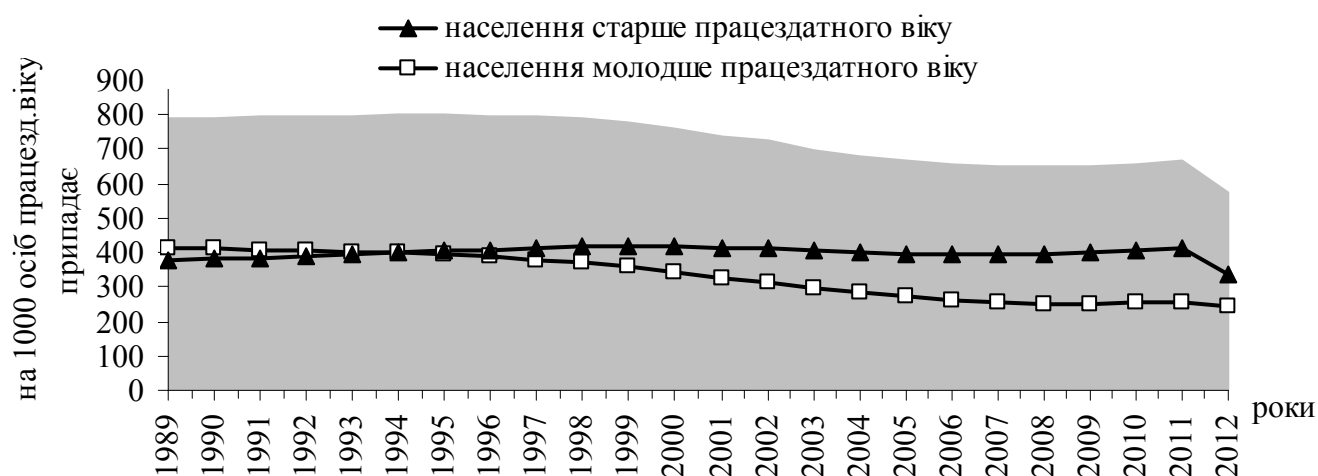

Рис. 2. Демографічне навантаження на працездатне населення в Україні у 1989-2012 рр.

Джерело: складено на основі даних Державного комітету статистики України

Доведено, що до зростання навантаження пенсіонерами на працездатне населення призводять не лише демографічні тенденції, зокрема: зменшення чисельності народжених та збільшення смертності в трудоактивному віці, але й низький рівень мотивації зайнятого населення до сплати пенсійних внесків. Останнє пов'язано зі значною диференціацією в розмірах пенсій залежно від закону, за яким вони призначаються: близько 96 % пенсіонерів отримують пенсії, що призначаються за загальним законодавством та перевищує мінімальний розмір в 1,7 рази, натомість решта 4 % пенсіонерів отримують пенсії за «спеціальними» законами, розмір яких перевищує призначені на загальних підставах в середньому в 2,5 рази, а мінімальні \square в 4 рази. Основною причиною соціального напруження залишається усвідомлення населенням того, що розмір пенсії залежить не від здійсненого внеску, а від професійної належності, адже різниця в виплатах деяких категорій пенсіонерів є доволі значною: у 2012 році максимальні розміри пенсії сягали понад 15000 грн., а середній розмір пенсії в цей період становив 1252,4 грн. Таким чином, функція солідарного рівня пенсійної системи, яка полягають у забезпеченні соціального мінімуму на основі ефективної системи перерозподілу коштів, у даний час не виконується. З іншого боку, адміністративні методи обмеження максимального розміру пенсії суперечать праву громадян на отримання пенсії залежно від здійсненого внеску.

На основі методу оцінювання диференціації доходів населення з використанням функції децильного розподілу, автором встановлено зниження диференціації в доходах пенсіонерів, але лише тих які отримують пенсії згідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». За даним методом середній дохід пенсіонерів в кожній децилі обчислено на основі рівності:

$$\overline{P}_x = P \min + \frac{bx}{(10 - x)^c}, \quad (1)$$

де \overline{P}_x і $P \min$ \square відповідно середня і мінімальна пенсія; b, c – параметри функції; x \square порядковий номер децилі ($x = \overline{1,10}$).

Згідно зі встановленою залежністю (1) визначено середній розмір пенсії в кожному децилі та досліджено диференціацію. Виявлено, що у 2012 році 90 % пенсіонерів країни отримували в сукупності близько 78 % пенсійних видатків, натомість решта 10 % «найбагатших» пенсіонерів отримали майже 22 % (рис. 3).

Децильний коефіцієнт у 2012 році становив 8,1, що наближається до граничної межі соціального стандарту ПРООН для порівняння рівня життя в різних країнах, згідно з яким співвідношення між доходами 10 % «найбагатшого» та доходами 10 % «найбіднішого» населення не повинно перевищувати 10:1.

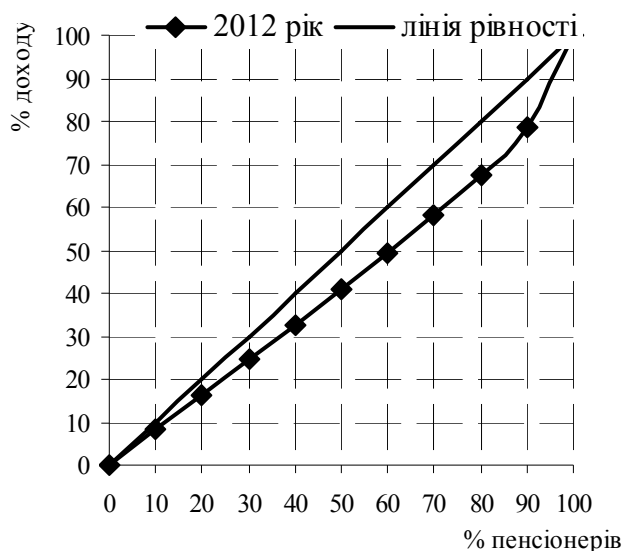

Рис. 3. Крива Лоренца розподілу пенсійних виплат в Україні у 2012 році
Джерело: складено на основі розрахунків автора

Доведено, що низькі розміри виплат є основною причиною зайнятості серед пенсіонерів, які намагаються поліпшити своє матеріальне становище. За період 2005-2012 рр. чисельність працюючих пенсіонерів зростає на 4,3 %, і в обліковій кількості штатних працівників їх частка становила 17,4 %. Автор дійшов також висновку про недовірність механізму економічного стимулювання до продовження трудової діяльності, який задекларовано в законодавстві, адже більшість пенсіонерів отримують одночасно пенсійні виплати і заробітну плату.

Зростання частки пенсіонерів, які отримують пенсії за спеціальними законами, та приховування заробітної плати призводить до значного зростання пенсійних видатків, що в 2012 році становили 15,5 % ВВП (рис. 4) та є одними з найвищих серед європейських країн. Це спричиняє фінансову неспроможність пенсійної системи забезпечити зобов'язання держави. Загрозливою є тенденція до зниження частки власних доходів в структурі надходжень до ПФ (з 85 % до 71 %) та постійного зростання дотацій з державного бюджету.

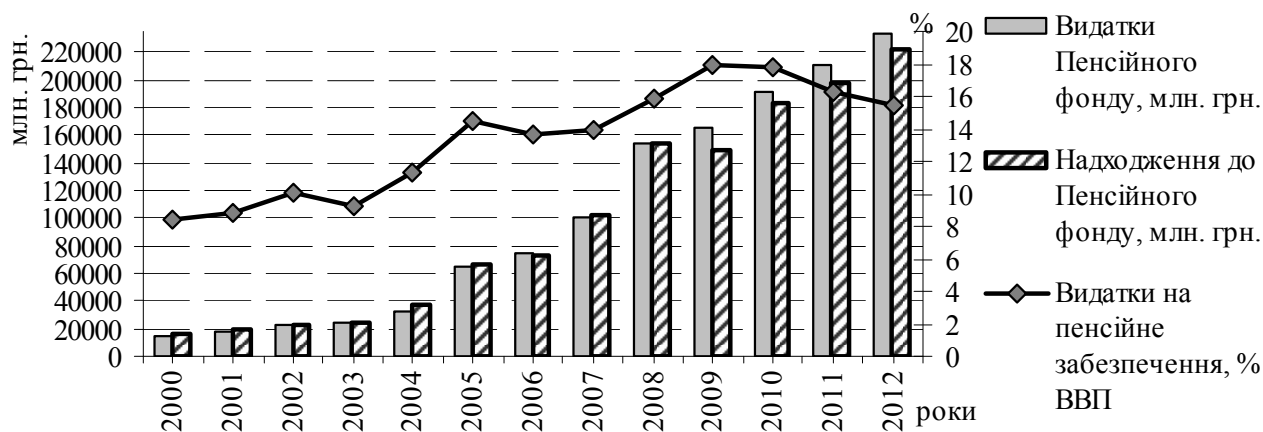

Рис. 4. Видатки і надходження до Пенсійного фонду в Україні у 2000-2012 рр.
Джерело: складено автором на основі статистичних звітів «Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення. У цифрах і фактах».

Доведено, що сучасні демоекономічні тенденції становлять загрозу функціонуванню пенсійної системи та призводять до фінансової неспроможності солідарного рівня забезпечити достойний розмір пенсії, що призначається за загальним законодавством.

Автор дійшов висновку, що вимогою часу і наявних демографічних умов є запровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення, функції якого полягають у мотивації осіб заощаджувати більше коштів, які є особистою власністю, на індивідуальному пенсійному рахунку. Це дає змогу послабити навантаження на Пенсійний фонд України, забезпечити виконання солідарним рівнем властивих йому функцій, уникнути поглиблення кризи пенсійної системи та забезпечити достойний рівень життя пенсіонерам.

У розділі 3 «Напрями удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні» обґрунтовано концепцію перехідного періоду до загальнообов'язкового пенсійного забезпечення на основі структурного розподілу внесків, а також запропоновано організаційно-економічні засади забезпечення стійкості другого рівня пенсійної системи.

Удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в напрямі переходу до новоствореної системи автором обґрунтовано на основі структурного розподілу внесків між рівнями пенсійної системи, враховуючи вікові особливості різних категорій працюючих, а саме розмір здійснених внесків до солідарного рівня та стаж роботи в накопичувальному рівні.

Ставку внеску на накопичувальне пенсійне забезпечення визначено за формулою:

$$C_n = \frac{(0,6 \cdot \overline{ЗП}_n \cdot T_n) - \sum_{j=0,1}^n ПВс}{\sum_{j=n+0,1}^m ЗП_n}, \quad (2)$$

де C_n □ ставка внеску на накопичувальний індивідуальний рахунок; $\overline{ЗП}_n$ □ середньоарифметичний розмір заробітної плати застрахованої особи протягом стажу роботи в накопичувальному пенсійному забезпеченні, грн./рік; T_n □ тривалість життя по досягненні пенсійного віку, років; $\sum_{j=0,1}^n ПВс$ □ загальна сума внеску до солідарної системи залежно від стажу роботи (від 0,1 до n років), грн.; $\sum_{j=n+0,1}^m ЗП_n$ □ сума заробітної плати застрахованої особи (від n+0,1 до m років стажу), грн.; 0,6 – оптимальний коефіцієнт заміщення пенсією заробітної плати.

Графічно структурний розподіл внесків на загальнообов'язкове пенсійне забезпечення представлено на рис. 5. Визначено, що ставка внеску на накопичувальний індивідуальний рахунок буде диференціюватися залежно від кількості років страхового стажу в накопичувальній системі: від найвищої для осіб, яким найменше залишається до пенсійного віку, до найнижчої для осіб, які розпочинають свою трудову діяльність у перехідний період змін пенсійної системи.

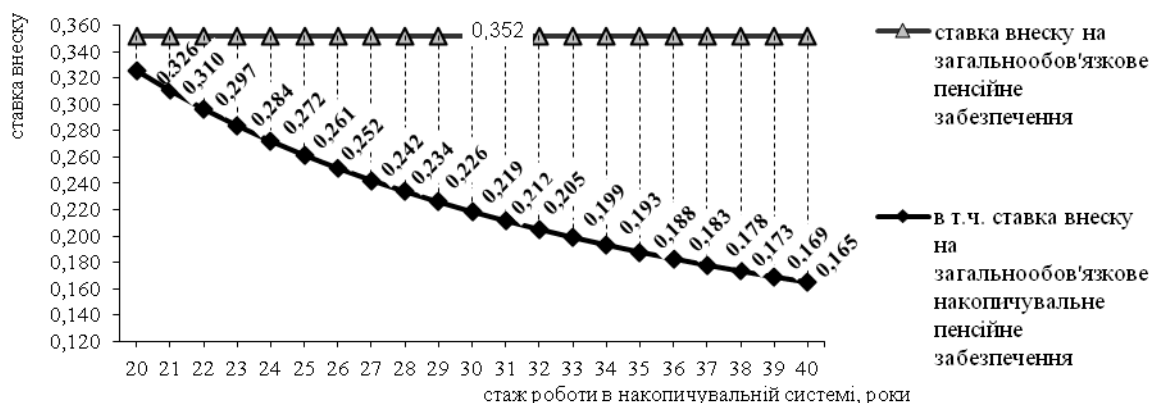

Рис. 5. Структурний розподіл внесків на загальнообов'язкове пенсійне забезпечення
Джерело: складено автором

Авторський підхід щодо побудови перехідного періоду реформування пенсійної системи України на основі структурного розподілу в межах сучасної ставки пенсійного внеску передбачає забезпечення розміру пенсії на рівні не нижче коефіцієнта заміщення 60 %.

Обґрунтовано втрати солідарної пенсійної системи, що пов'язано зі спрямуванням частини внесків на індивідуальні накопичувальні рахунки застрахованих осіб, а також виконанням зобов'язань щодо теперішніх пенсійних виплат. В дисертації обчислено необхідні обсяги фінансування з державного бюджету на основі прогнозування динаміки доходів і видатків Пенсійного фонду з врахуванням чисельності працездатного населення, яке сплачуватиме внески до солідарного рівня.

На початкових етапах трансформаційного періоду дефіцит бюджету Пенсійного фонду буде зростати, що пов'язано з несприятливими демографічними тенденціями. Надалі дефіцит бюджету скорочуватиметься внаслідок зменшення чисельності пенсіонерів, які отримуватимуть пенсії лише з солідарного рівня.

В дисертації запропоновано удосконалити науково-методичні підходи до визначення пенсійного віку на основі ймовірності дожиття. Згідно цього методу пенсійний вік в Україні можна визначити із залежності:

$$P_{(x)e} = P_{(x)y} , \quad (3)$$

де $P_{(x)}$ — ймовірність дожиття до віку x ; x_e, x_y — вік населення відповідно в країні-еталоні та Україні.

На основі еталонної межі пенсійного віку та функцій розподілу ймовірностей дожиття до віку x в Україні та країнах-еталонах визначено пенсійний вік для жінок та чоловіків.

Даний метод може слугувати науковою основою для обґрунтованого встановлення пенсійного віку, оскільки найбільш об'єктивно враховує основні демографічні тенденції, що склалися в Україні на даний час: високу смертність чоловіків та жінок в працездатному віці, що значно знижує їх ймовірність дожиття до пенсійного віку, порівняно з розвиненими країнами світу.

Беручи до уваги інші фактори: збільшення тривалості життя, кількість років користування пенсією, тривалість працездатного періоду, значне економічне

навантаження на працездатне населення, збільшення зайнятості населення в пенсійному віці, □ автор дійшов висновку про обґрунтованість встановлення пенсійного віку для населення України на рівні 60 років. Підвищення пенсійного віку для жінок не лише зрівняє період накопичення коштів для обох статей, але призведе до зменшення демографічного навантаження пенсіонерами на зайняте населення на 20 %, що є суттєвим аргументом на користь відповідних змін в умовах кризи пенсійного забезпечення.

Обґрунтовано організаційно-економічні засади формування стійкості накопичувального пенсійного забезпечення. Зокрема, визначено оптимальну структуру управління Накопичувальним фондом, до якої віднесено: виконавчу дирекцію, Раду Накопичувального фонду, спостережну раду та компанію з управління активами.

Визначено умови припинення повноважень компанії з управління активами, що може ініціювати Рада Накопичувального фонду: 1) порушення положень основних напрямів інвестиційної політики; 2) дій або бездіяльності, що призвели до знецінення пенсійних активів Накопичувального фонду; 3) невиконання вимог щодо забезпечення доходності пенсійних активів на рівні встановлених показників.

Розроблено структуру інвестиційного портфеля Накопичувального фонду з метою забезпечення надійності зберігання пенсійних заощаджень на індивідуальних рахунках та уникнення їхнього знецінення. Ефективний інвестиційний портфель визначено із застосуванням економіко-математичної моделі оптимізаційної задачі лінійного програмування.

Визначено оптимальні частки (x_j) вкладення пенсійних активів в різні напрямки інвестування, що формуватимуть ефективний портфель Накопичувального фонду. Для цього знайдено розв'язок оптимізаційної задачі $\{x_j \geq 0, j = \overline{1, n}\}$, ціллю якої є $F = \sigma_{kp} \rightarrow \min$ (4)

за виконання умов:
$$\sum_{j=1}^n a_{ij} x_j \geq A_i, i = \overline{1, m} \quad (5)$$

$$x_j \geq 0, j = \overline{1, n} \quad (6)$$

$$\sum_{j=1}^n x_j = 1, j = \overline{1, n}, \quad (7)$$

де F – загальний ризик інвестиційного портфеля (середньоквадратичне відхилення доходності інвестицій); j – індекс виду активу ($\overline{1,4}$); i – індекс порядкового номера (рік - $\overline{1,8}$); x_j – частка інвестицій у j -тий актив; a_{ij} □ доходність j -го активу за i -тий рік; A_i – рівень інфляції за i -тий рік.

В дисертації акцентовано увагу, що доходність пенсійних активів повинна зростати щороку принаймні не нижче рівня інфляції в країні, що відображено в правій частині нерівності (5). Автором обґрунтовано доцільність використання чотирьох видів найбільш поширених інвестицій, які увійшли до ефективного портфеля Накопичувального фонду – облігації внутрішньої державної позики, банківські депозити, банківські метали, акції підприємств.

Результатом розв'язку заданої задачі лінійного програмування є отримання

ефективної структури інвестиційного портфеля Накопичувального фонду, що складається з максимальних обмежень інвестиційних інструментів: 10 % □ облігації внутрішньої державної позики, 49 % □ банківські депозити, 10 % □ банківські метали, 31 % □ акції підприємств.

На основі вивчення досвіду функціонування накопичувальних фондів зарубіжних країн світу обґрунтовано основні критерії для оцінювання ефективності роботи компанії з управління активами Накопичувального фонду, серед яких враховано умову мінімального приросту пенсійних активів.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичні узагальнення і запропоновано розв'язання наукового завдання щодо трансформації системи загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення. Основні висновки, отримані в ході дослідження, полягають у такому:

1. У зв'язку з запровадженням накопичувального пенсійного забезпечення вдосконалено поняття «пенсія за віком», під яким слід розуміти різновид регулярного грошового доходу, який особа отримує в разі досягнення пенсійного віку, розмір якого не повинен бути меншим мінімального рівня, гарантованого державою. Таке тлумачення в повній мірі відображає функцію накопичувального рівня пенсійної системи, що полягає у мотивації зайнятих осіб заощаджувати більше коштів на пенсію.

2. Обґрунтовано схему процесу удосконалення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка складається з таких етапів: дослідження недоліків пенсійної системи та вивчення зарубіжного досвіду організації пенсійних моделей; вибір оптимальної моделі пенсійного забезпечення; обґрунтування параметрів пенсійної системи, зокрема: пенсійного віку, визначення тривалості перехідного періоду до дворівневої пенсійної системи, структурний розподіл внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне забезпечення, забезпечення стійкості накопичувального рівня.

3. На основі узагальнення досвіду функціонування пенсійних систем розвинених країн світу доведено, що модель пенсійної системи України складатиметься з солідарної та накопичувальної складової, які виконують взаємодоповнюючі функції □ соціальну та мотиваційну. На основі зазначених функцій обґрунтовано оптимальне співвідношення рівнів пенсійного забезпечення – середньостатистичний розмір пенсії з накопичувальної системи забезпечуватиме виплати на рівні коефіцієнта заміщення не менше 60 % (досвід розвинених країн світу), у випадку неспроможності з об'єктивних причин заощадити зазначену суму, покриття соціальних ризиків здійснюватиметься за рахунок солідарного рівня, розмір пенсії з якого складатиме до 40 % заміщення заробітків (рівень прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб).

4. З метою ефективного перерозподілу коштів з солідарної системи пропонується застосовувати удосконалений інструментарій визначення розміру пенсії, шляхом запровадження регресивної шкали величини оцінки одного року страхового стажу залежно від розміру заробітної плати застрахованої особи. Це

забезпечить соціальну підтримку пенсіонерам на рівні прожиткового мінімуму.

5. В результаті здійсненого аналізу стану пенсійного забезпечення в Україні доведено, що основними ризиками є негативні демоекономічні тенденції, що призвели до соціально-економічної кризи. Разом з тим, встановлено постійне зростання видатків Пенсійного фонду на тлі зменшення частки власних надходжень у загальній структурі доходів та збільшенням частки пенсіонерів, які отримують пенсії за спеціальними законами. Все це призводить не лише до значних видатків на пенсійне забезпечення, що є одними з найвищих у структурі ВВП, порівняно з іншими країнами, але й до зниження рівня життя пенсіонерів. Наявна суттєва диференціація в доходах пенсіонерів за професійною ознакою, що пов'язано зі спеціальними законами призначення пенсій для осіб певних професійних груп. Пенсіонери «непрестижних» професій отримують майже однаковий розмір пенсії, який незначно відрізняється від мінімального. В зв'язку з низьким рівнем життя більшість пенсіонерів змушені продовжувати трудову діяльність, отримуючи при цьому заробітну плату і пенсію.

6. Для обґрунтування цензу пенсійного віку доцільним є застосування концепції дожиття та методу відносних величин, що дає змогу забезпечити необхідний період накопичення та використання пенсійних коштів з урахуванням очікуваної тривалості життя. На основі цих методів науково підтверджено підняття пенсійного віку для жінок до 60 років, що дає змогу досягнути рівних умов формування пенсійних активів для чоловіків та жінок та призведе до позитивних зрушень в демографічному навантаженні на зайняте населення на 20 %.

7. Для захисту інтересів різних вікових контингентів зайнятого населення в період здійснення пенсійної реформи доцільним є застосування запропонованої у дисертації авторської розробки щодо структурного розподілу внесків між рівнями загальнообов'язкового пенсійного забезпечення. Визначено, в межах існуючої пенсійної ставки, ставку внеску на накопичувальне страхування з урахуванням відкладених коштів до солідарного рівня залежно від відпрацьованого стажу роботи, що дає змогу ефективно здійснити перехід до новоствореної пенсійної системи та гарантувати достойний рівень життя пенсіонерам.

8. Для забезпечення стійкості загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення пропонується застосування розроблених організаційної структури управління фондом, до якої увійшли рада Накопичувального фонду, виконавча дирекція, спостережна рада та компанія з управління активами та оптимального інвестиційного портфеля, при побудові якого використано оптимізаційну задачу лінійного програмування. Це в свою чергу сприятиме збереженню та примноженню пенсійних коштів в накопичувальному рівні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях

1. Якушева О.О. (Шишкіна О.О.) Структурне регулювання пенсійного забезпечення /О.О. Якушева (О.О. Шишкіна) // Социально-экономические аспекты промышленной политики. Актуальные проблемы управления человеческими ресурсами и маркетинга в контексте развития Украины: Сборник научных трудов в

3-х т. – Т.1 / НАН України. Ін-т економіки пром-сти. – Донецьк, 2007. □ С.411-417 (0,3 д.а.).

2. Якушева О.О. (Шишкіна О.О.) Сутність та генезис пенсійного забезпечення / О.О. Якушева (О.О. Шишкіна) // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 235: В 4 т. – Т.ІІ. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. □ С. 496-506 (0,5 д.а.).

3. Якушева О.О. (Шишкіна О.О.) Методичні засади визначення ставки відрахувань на пенсійне забезпечення в умовах трансформації пенсійної системи України / О.О. Якушева (О.О. Шишкіна) // Вісник НУВГП. Збірник наукових праць. Економіка: Випуск 4 (44), Частина 5 – Рівне, 2008. □ С. 158-164 (0,3 д.а.).

4. Якушева О.О. (Шишкіна О.О.). Методичні засади обґрунтування вікових меж працездатності населення / Г.Ю. Міщук, О.О. Якушева (Шишкіна О.О.) // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 32 / Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса: ОДЕУ, 2008. □ С. 272-277 (0,4 д.а.). Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні пенсійного віку на основі абсолютних, відносних величин та концепції дожиття (0,3 д.а.).

5. Якушева О.О. (Шишкіна О.О.) Демографічні передумови реформування пенсійної системи України / О.О. Якушева (О.О. Шишкіна) // Вісник Прикарпатського університету ім. В. Стефаніка. Економіка. 2009. Вип. VII. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 256-259 (0,2 д.а.).

6. Якушева О.О. (Шишкіна О.О.). Демографічні передумови реформування механізмів пенсійного забезпечення / Г.Ю.Міщук, О.О. Якушева (О.О. Шишкіна) // Статистика України – 2009, № 1 (44). □ С. 58-64 (0,6 д.а.). Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні демографічних передумов реформування пенсійної системи на основі показників природного та механічного руху населення (0,5 д.а.).

7. Шишкіна О.О. Структурне регулювання внесків на пенсійне забезпечення в умовах трансформації пенсійної системи України / Г.Ю.Міщук, О.О. Шишкіна // Науковий журнал. Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України – 2010, Вип. 15. □ С. 88-91 (0,3 д.а.). Особистий внесок здобувача полягає у розробці структурного розподілу внесків на солідарне та накопичувальне пенсійне забезпечення (0,2 д.а.).

8. Шишкіна О.О. Механізм трансформації загальнообов'язкового пенсійного забезпечення / О.О.Шишкіна // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. У 3-х т. Соціально-трудові відносини: теорія та практика. – К. : КНЕУ, 2010. Т.2. – 2010. – 549, [3]. - С. 528-538 (0,4 д.а.).

9. Шишкіна О.О. Використання зарубіжного досвіду в обґрунтуванні структури національної моделі пенсійного забезпечення / О.О.Шишкіна // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Березень 2010 р., № 4 (43), частина II. Серія «Економічні науки». – С. 47-52 (0,5 д.а.).

10. Шишкіна О.О. Організаційно-економічні засади забезпечення надійності накопичувального пенсійного забезпечення / О.О.Шишкіна // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції: Зб. наук. праць. – Вип. XVI, № 3. Київ, СЕУ / Рівне: НУВГП, 2010. □ С. 357-365 (0,3 д.а.).

11. Шишкіна О.О. Обґрунтування національної моделі загальнообов'язкової пенсійної системи на основі структурного регулювання внесків / О.О. Шишкіна // Вісник НУВГП. Збірник наукових праць. Економіка: Випуск 3(63). – Рівне, 2013. □ С. 472-480 (0,4 д.а.).

12. Шишкіна О.О. Диверсифікація активів у забезпеченні стійкості загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи / О.О.Шишкіна // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, № 29, 2013. – С. 232-242 (0,4 д.а.).

у зарубіжному виданні:

13. Shishkina E. Organizational-economic bases of ensuring the sustainability of the mandatory accumulation pension / E. Shishkina // Nauka i Studia. Ekonomiczne nauki panstwowy zarzad. Nr 2(70) 2013. Przemysl (Poland). – P. 61-69 (0,5 д.а.).

в інших виданнях:

14. Якушева О.О. (Шишкіна О.О.) Методичні засади обґрунтування пенсійного вікового цензу / О.О. Якушева (О.О. Шишкіна) // Соціально-економічна політика та розвиток регіонів в умовах переходу до постіндустріального суспільства: Тези Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 21 березня 2008 р.): У 2 т.; Т. II. – Дніпропетровськ: ДДФА, 2008. □ С. 203-204 (0,1 д.а.).

15. Шишкіна О.О. Ринкова інфраструктура: Навч. посібник / Г.Ю. Міщук, О.О. Шишкіна. – Рівне: НУВГП, 2011. – 163 с. (особистий внесок автора – тема 11 «Страхові компанії», тема 14 «Пенсійні фонди в інфраструктурі підприємств», загальним обсягом 0,5 д.а.).

16. Шишкіна О.О. Методичні засади визначення диференціації доходів пенсіонерів / О.О. Шишкіна // Перспективні інновації в науці, освіті, виробництві та транспорті. Секція Економіка: Демографія. Економіка праці, соціальна економіка та політика: Тези Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (20-30 грудня 2013 р.). (0,3 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Шишкіна О.О. Удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, 2014.

На основі досвіду розвинених країн світу в організації моделі пенсійної системи було обґрунтовано структуру моделі загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні. Визначено основні функції, які виконуватиме кожний з рівнів загальнообов'язкової пенсійної системи.

Здійснено аналіз сучасного стану пенсійного забезпечення та виявлено причини кризи пенсійної системи України і передумови запровадження загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення.

Обґрунтовано концепцію удосконалення загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в напрямку перехідного процесу до новоствореної пенсійної системи. Зокрема, враховано інтереси різних вікових груп працюючих осіб на основі структурного розподілу внесків із врахуванням періоду накопичення та

міжнародних соціальних стандартів заміщення пенсією заробітної плати.

Удосконалено науково-методичні підходи щодо визначення пенсійного віку та доцільність їх застосування з врахуванням типу відтворення населення України та тенденцій дожиття. Запропоновано механізм мотивації пенсіонерів до продовження зайнятості з метою поступового переходу на вищий ценз пенсійного віку.

Для забезпечення стійкості накопичувального пенсійного забезпечення розроблено організаційну структуру та оптимальний інвестиційний портфель Накопичувального фонду, а також визначено критерії ефективності роботи компанії, що відповідатиме за інвестиційну політику.

Ключові слова: пенсія, пенсійна система, пенсійне забезпечення, структура загальнообов'язкової пенсійної системи, удосконалення загальнообов'язкової пенсійної системи, пенсійний вік, структурний розподіл внесків на загальнообов'язкове пенсійне забезпечення.

АННОТАЦІЯ

Шишкина Е.А. Совершенствование общеобязательного пенсионного обеспечения в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.07 – Демография, экономика труда, социальная экономика и политика. – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана». – Киев, 2014.

Диссертация посвящена обоснованию теоретико-методических и прикладных аспектов усовершенствования общеобязательного пенсионного обеспечения в Украине.

Раскрыта социально-экономическая сущность пенсионного обеспечения через определения основных дефиниций, которые составляют основу пенсионного обеспечения: пенсия, пенсионное страхование, пенсионная система и пенсионное обеспечение. На основе опыта развитых стран мира в организации модели пенсионной системы определены функциональные особенности солидарного и накопительного уровней и обоснована структура модели общеобязательного пенсионного обеспечения в Украине на основе коэффициентов замещения пенсией заработной платы.

Усовершенствовано понятие «пенсия по возрасту», в котором учтено принципы накопительного пенсионного обеспечения и функции, которые оно выполняет.

В связи с определением оптимальной структуры общеобязательного пенсионного обеспечения усовершенствован метод вычисления размера пенсии. В частности, учтено размер минимального гарантированного коэффициента замещения пенсией заработной платы из солидарного уровня и в связи с этим предложено регулировать величину оценки одного года страхового стажа в зависимости от размера заработка.

Осуществлен анализ современного состояния пенсионного обеспечения и определены причины кризиса пенсионной системы Украины. Сделан вывод, что основными рисками пенсионной системы, которые приводят к кризису, есть

имеющиеся демографические и экономические тенденции. Доказана необходимость введения общеобязательного накопительного пенсионного обеспечения, а также обоснованы предпосылки его внедрения.

В связи с этим разработана схема процесса усовершенствования общеобязательного пенсионного обеспечения, которая состоит из следующих этапов: исследование недостатков пенсионной системы и изучение зарубежного опыта, выбор оптимальной модели пенсионного обеспечения и определение ее основных параметров. Часовые параметры включают научное обоснование пенсионного возраста, определение длительности трансформационного периода, а экономические – структурное распределение взносов на общеобязательное пенсионное обеспечение и надежности накопительного уровня. Доказана важная роль научной разработки трансформационного периода в реформировании пенсионной системы.

Впервые переходной период от одноуровневой к двухуровневой пенсионной системы определен в зависимости от различных условий, в которых будут находиться занятые лица в период начала реформы. Математически рассчитано величину накопительного взноса с учетом осуществленных взносов в солидарный уровень и оптимального коэффициента замещения с накопительного уровня.

Вследствие введения общеобязательного пенсионного обеспечения определены потери солидарной пенсионной системы, что связано с направлением части взносов на индивидуальные счета застрахованных лиц, а также выполнением обязательств перед пенсионерами, которые не будут задействованы в накопительной системе. Рассчитаны необходимые финансовые ресурсы с государственного бюджета на основе прогнозирования поступлений и расходов в Пенсионный фонд.

Усовершенствованы научно-методические подходы к определению пенсионного возраста и целесообразность их применения с учетом типа воспроизводства населения Украины и тенденций дожития. В диссертации также апробированы методы определения пенсионного возраста на основе абсолютных и относительных величин. Доказано, что научно обоснованным методом определения верхнего ценза работоспособности является использование метода вероятности дожития.

Определено влияние увеличения пенсионного возраста для женщин на демографическую нагрузку населения.

Предложен механизм мотивации пенсионеров к продолжению занятости с целью постепенного перехода на высший ценз пенсионного возраста и избежание социального недовольства в обществе. Сформулированы позитивные последствия от использования мотивационных факторов продолжения занятости в пенсионном возрасте для пенсионеров и государства в целом.

Для обеспечения надежности накопительной пенсионной системы определены организационно-экономические основы. Разработана организационная структура Накопительного фонда, в которую вошли Совет Накопительного фонда, исполнительная дирекция, наблюдательный совет и компания по управлению активами. Обоснован оптимальный инвестиционный портфель, при определении

которого использовано оптимизационную задачу линейного программирования. Определены критерии эффективности работы компании, отвечающей за инвестиционную политику и условия прекращения ее работы.

Ключевые слова: пенсия, пенсионная система, пенсионное обеспечение, структура общеобязательной пенсионной системы, солидарное пенсионное обеспечение, накопительное пенсионное обеспечение, совершенствование общеобязательной пенсионной системы, пенсионный возраст, структурное распределение взносов в общеобязательной пенсионной системе.

ABSTRACT

Shishkina E.A. Improvement of the compulsory pension provision in Ukraine. - Manuscript.

The dissertation for scientific degree of the candidate of degree of economic science, specialty 08.00.07 - Demography, economics of labor, social economy and policy.– SHEE «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman». □ Kyiv, 2014.

Based on the experience of developed countries in the organization of model of the pension system was grounded the structure of the model of compulsory pension provision in Ukraine. The main functions to be performed by each of the levels compulsory pension system.

Analysis of the current state pension provision was executed and the reasons for the crisis of the pension system of Ukraine was revealed. The prerequisites for the introduction of compulsory state pension were substantiated

The concept of improvement of the compulsory pension was grounded in the direction of the transition process to the new pension system. In particular, the interests of different age groups of employed persons were taken into account on the basis of structural distribution of contributions with regard to the period of accumulation and international social standards of replacement of wages.

Scientifically-methodical approaches were improved to defy the retirement age and appropriateness of their usage based on the type of reproduction of the population of Ukraine and trends to life. It was proposed the mechanism of motivation of pensioners to continue employment with the aim of gradual transition to a higher qualification retirement age.

To ensure the sustainability of the pension developed organizational structure and an optimal investment portfolio of the reserve Fund were developed, and also the criteria of effectiveness of work of the company that will be responsible for investment policy was defined.

Key words: pension, the pension system, pension provision, the structure of compulsory pension system, improvement of compulsory pension system, retirement age, structural distribution of contributions to compulsory pension provision.